

Araştırma Makalesi/Research Article

COVID-19 SALGININDA HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN KLİNİK UYGULAMAYA İLİŞKİN KAYGI DÜZEYLERİ VE ETKİLEYEN FAKTÖRLER: ÇOK MERKEZLİ WEB TABANLI BİR ÇALIŞMA**ANXIETY LEVELS AND AFFECTING FACTORS OF NURSING STUDENTS REGARDING CLINICAL PRACTICE IN THE COVID-19 OUTBREAK: A MULTI-CENTRAL WEB-BASED STUDY****Seher DÖNER¹, Yağmur SEZER EFE²**¹ Yozgat Bozok Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Yozgat/Türkiye, Araş. Gör.² Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Kayseri/Türkiye, Dr. Öğr. Üyesi.**Özet**

Amaç: Bu çalışma, Covid-19 pandemisi sırasında hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamaya ilişkin kaygı düzeylerinin ve kaygıyı etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla tanımlayıcı ve kesitsel tasarımda yapılmıştır.

Yöntem: Çalışmanın örneklemini, hemşirelik eğitimi lisans programlarında öğrenim gören 304 hemşirelik son sınıf öğrencisi oluşturmuştur.

Bulgular: Öğrencilerin durumluk ve sürekli kaygı puan ortalamaları sırasıyla 42.30±11.60, 44.78±8.84'tür. Pandemi döneminde klinik uygulamaya çıkmada kaygı yaşayanların, aile bireylerine koronavirüs bulaştırma kaygısı yaşayanların, klinik uygulamada kendisine koronavirüs enfeksiyonu bulaşma ve bakım verdiği hastalarına bulaştırma olasılığı nedeniyle kaygı yaşayanların, klinik uygulama sırasında koronavirüsten korunmak için aldığı önlemlerin ve kullandığı ekipmanın yeterli olmadığını düşünenlerin ve kendini mesleki açıdan yeterli bulmayanların durumluk ve sürekli kaygı puan ortalamalarının daha yüksek olduğu saptanmıştır (p<0.05).

Sonuç: Hemşire öğrencilerin Covid-19 pandemisi sırasında klinik uygulamaya ilişkin kaygı düzeylerinin orta düzeyde olduğu ve bazı değişkenlerin öğrencilerin kaygı düzeylerini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Hemşirelik öğrencileri, Durumluk ve sürekli kaygı, Klinik uygulama, Pandemi süreci

Abstract

Aim: This study was carried out in a descriptive and cross-sectional design in order to determine the anxiety levels of nursing students regarding clinical practice and the affecting factors during the Covid-19 outbreak.

Method: The sample of the study consisted of 304 4th grade nursing students studying in nursing undergraduate education programs.

Results: State and trait anxiety mean scores of nursing students were 42.30±11.60 and 44.78±8.84, respectively. Those who are worried about going into clinical practice during the pandemic period, those who are worried about infecting their family members with coronavirus, those who are worried about the possibility of infecting themselves with coronavirus infection in clinical practice and the possibility of infecting their caregivers, those who think that the measures they take to protect themselves from coronavirus and the equipment they use are not sufficient, and those who think they are professionally competent. It was determined that the state and trait anxiety mean scores of those who did not find it were higher (p<0.05).

Conclusion: It was concluded that the anxiety levels of the nurse students regarding clinical practice during the Covid-19 pandemic were moderate and some variables affected the anxiety levels of the students.

Keywords: Covid-19, Nursing students, State and trait anxiety, Clinical practice, Outbreak

ORCID ID: S.D. 0000-0002-2373-5099; Y.S.E. 0000-0003-0980-8439**Sorumlu Yazar:** Seher DÖNER, Yozgat Bozok Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Yozgat/Türkiye**E-mail:** seher.doner@bozok.edu.tr**Geliş tarihi/ Date of receipt:** 18.11.2022**Kabul tarihi / Date of acceptance:** 07.05.2023

GİRİŞ

İnsandan insana hızlı bulaşma yeteneğine sahip olan Covid-19, dünya çapında kolayca yayılım gösteren, tüm dünyayı etkileyen, bireylerde çok ciddi solunum sıkıntısına ve ölümlere yol açan bir enfeksiyon hastalığıdır. Covid-19'un çok hızlı ilerlemesi, ciddi mortaliteye sebep olması, kanıtlanmış bir tedavisinin bulunmaması pandemi sürecinde bireyleri fiziksel açıdan olumsuz etkilemiştir (1,2). Bunun yanı sıra Covid-19 pandemisi insanlarda kaygı, stres, korku, depresyon, öfke gibi bir takım psikolojik problemleri de beraberinde getirmiştir (3-6). Pandemiden toplumun her kesimi biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik olarak etkilenmiş olsa da, salgınla bire bir mücadele eden sağlık çalışanları (4,7,8) ve eğitimleri aksayan öğrenciler (9-11), özellikle de eğitimlerinde klinik uygulamanın büyük öneme sahip olduğu hemşirelik öğrencileri çok fazla etkilenmişlerdir (12-14).

Türkiye'de Covid-19 yayılımının yavaşlatılması amacıyla 16 Mart 2020 tarihi itibarıyla Yüksek Öğretim Kurumu'na (YÖK) bağlı tüm üniversitelerde eğitim ve öğretime üç hafta ara verilmiş (15), ancak salgın sürecinin belirsizliği ve vaka sayısının artmasıyla YÖK tarafından 26 Mart 2020 tarihinde 2019-2020 eğitim-öğretim dönemi bahar yarıyılında yüz yüze eğitim yapılmayacağına karar verilmiştir (16). 2020-2021 eğitim öğretim yılı güz döneminde sınırlı sayıdaki üniversitede hemşirelik öğrencileri klinik uygulamaya çıkmış, ancak pek çok okulda klinik uygulamalar gerçekleştirilmemiştir. Hemşirelik öğrencileri, 2020-2021 eğitim öğretim yılı bahar döneminde klinik uygulamaya çıkmaya başlamışlardır.

Öğrenciye bilişsel, duyuşsal ve psikomotor boyutta temel bilgi, beceri ve tutumları kazandırmayı amaçlayan (17) hemşirelik eğitimi, teorik bilgi, laboratuvar ve klinik uygulamadan oluşmaktadır (18). Klinik uygulama öğrenciye hasta ile iletişim kurma fırsatı sunarak, öğrencinin öğrendiği teorik bilgi ve becerileri kullanma ve geliştirme, doğru karar verme, problem çözme,

bağımsızlık kazanma, kendini anlama gibi yeteneklerinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır (19,20). Ancak yapılan çalışma sonuçları, hemşirelik eğitiminin öğrenciler için en çok kaygı, stres ve korkuya sebep olan kısmının yine klinik uygulamalar olduğunu göstermektedir (21-25). Öğrenciler, kendilerini yetersiz hissetme, profesyonel hemşirelik bilgi ve beceri eksikliği (25), klinik uygulamadan kalma korkusu, verilen ödevler ve hata yapma korkusu (22) gibi nedenlerle klinik uygulamalar sırasında kaygı yaşayabilmektedirler. Ayrıca öğrenciler, klinik uygulamalar süresince biyolojik, psikolojik ve sosyal yönden birçok tehlikeler ve dolayısıyla çeşitli sağlık riskleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar (26). Klinik uygulamalar, hemşire öğrenciler için tüm bu nedenlerle kaygı ve stres kaynağı iken, aynı zamanda Covid-19 pandemisi sırasında uygulama yapılmasının enfeksiyon bulaşması, taşıyıcı olma, hastalığı başkalarına bulaştırma, ekipman eksikliği gibi pandemi kaynaklı nedenlerin de (8,13,27) eklenmesiyle öğrencilerin daha fazla kaygı yaşamalarına sebep olacağı ve kaygı düzeylerini artıracığı düşünülebilir. Yaşanılan kaygı da klinik uygulamanın öğrenciye getireceği yararı azaltabilir (24,28,29). Yapılan çalışmalarda, klinik uygulamalar sırasındaki yüksek kaygının öğrencilerin sağlık personeli ile iletişimlerinde güçlük yaşamasına, problemlerle baş etme yeteneklerinin azalmasına (23) ve eğitimin, klinik ve akademik performansının, öğrenmenin ve hasta hemşire arasındaki ilişkinin olumsuz etkilenmesine (24,28,29) neden olabildiği belirtilmiştir. Bu nedenle öğrencilerin klinik ve akademik performanslarının artırılması ve yeterli düzeyde beceri kazanabilmeleri için Covid-19 pandemisi sırasında klinik uygulamaya ilişkin kaygı düzeylerinin ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve sonuçlar doğrultusunda da öğretim elemanları ve klinik hemşirelerin öğrencilere destek olması, rehberlik etmesi yararlı olacaktır.

Literatürde hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamaya ilişkin kaygı düzeylerinin

incelendiği çalışmalara rastlanmış olsa da, Covid-19 pandemisi sırasında klinik uygulamaya çıkan öğrencilerin yaşadıkları kaygı düzeylerini inceleyen sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Bu nedenle, bu tanımlayıcı çalışma Covid-19 salgını sırasında hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamaya ilişkin kaygı düzeyleri ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Türü

Araştırma, tanımlayıcı ve kesitsel tiptedir. Türkiye’de hemşirelik eğitimi veren 139 lisans programında öğrenim gören hemşirelik son sınıf öğrencileri ile 2020-2021 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Nisan-Haziran tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın evrenini, Türkiye’de hemşirelik eğitimi veren 139 lisans programında öğrenim gören 14684 hemşirelik son sınıf öğrencisi (Yükseköğretim Kurulu “Hemşirelik Lisans Eğitimi Çalıştay” raporuna göre (2017), 2017-2018 eğitim-öğretim yılındaki hemşirelik bölümü lisans programı kontenjanları (N=14684)) oluşturmuştur (30). Araştırma örnekleme için G*Power’da 0.05 güven aralığı, 0.20 etki büyüklüğü ve %95 güç için hesaplama yapılmış ve örneklem büyüklüğünün 275 öğrenci olması gerektiği belirlenmiştir. Bu çalışma 304 öğrencinin katılımı ile tamamlanmıştır.

Dahil Edilme Kriterleri:

- Hemşirelik bölümü 4. sınıfta öğrenim gören,
- Klinik uygulamaya çıkan ve
- Çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden öğrenciler.

Veri Toplama Yöntemi ve Araçları

Araştırma verileri, web tabanlı olarak Google anketler yoluyla çalışma sırasında derslere devam eden, klinik uygulamaya çıkan ve çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden 4. sınıf hemşirelik öğrencilerinden çevrimiçi olarak toplanmıştır. Verilerin toplanmasında, literatür taranarak araştırmacılar tarafından oluşturulan “Tanıtıcı

Bilgi Formu” ve “Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri (State-Trait Anxiety Inventory-STAI)” kullanılmıştır.

Tanıtıcı Bilgi Formu: Bu form, öğrencilerin yaş, cinsiyet, eğitim durumu gibi tanıtıcı özelliklerini ve kaygı düzeylerini etkileyen faktörlere yönelik sorulardan oluşmaktadır.

Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri (State-Trait Anxiety Inventory-STAI): Spielberger ve arkadaşları tarafından geliştirilen ölçek 1974-1977 yılları arasında Öner ve Le Compte tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Türkçe formun iç tutarlılığı ve güvenilirliği Kuder Richardson alfa güvenilirliğinde Durumluk Kaygı Ölçeği için 0.94-0.96, Sürekli Kaygı Ölçeği için 0.83-0.87 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada Cronbach alfa katsayısı Durumluk Kaygı Ölçeği için 0.73, Sürekli Kaygı Ölçeği için 0.81 olarak hesaplanmıştır. Dörtlü likert tipinde olan STAI, her biri 20’şer maddeden oluşan iki ölçekten oluşmaktadır ve toplamda 40 soru içermektedir. Durumluk Kaygı Envanteri’nde, kişi “şu anda nasıl hissettiğini” (belirli bir anda ve belirli koşullarda); Sürekli Kaygı Envanteri’nde ise, kişi “genel olarak nasıl hissettiğini” değerlendirir. Ölçeklerden 20-80 arasında puan alınabilmektedir. Ölçeklerden alınan puan arttıkça, kaygı seviyesi de artmaktadır. Ölçeklerde olumsuz duyguları ifade eden düz ve olumlu duyguları ifade eden tersine dönmüş ifadeler bulunmaktadır (Durumluk Kaygı Ölçeği’nde tersine dönmüş ifadeler: 1,2,5,8,10,11,15,16,19,20; Sürekli Kaygı Ölçeği’nde ise 21,26,27,30,33,36,39). Puanlamada, doğrudan ifadeler için elde edilen toplam ağırlıklı puandan, tersine dönmüş ifadelerin toplam ağırlıklı puanı çıkarılıp, Durumluk Kaygı Ölçeği için değişmeyen değer olan 50, Sürekli Kaygı Ölçeği için ise 35 eklenir ve kaygı puanı hesaplanır. Ölçekten alınan 60 veya üstü puan, normal kaygı sınırlarının aşılmış olduğunu ifade etmektedir (31).

Verilerin Toplanması

Etik kurul ve kurum izni alınan çalışmada veriler, anket formunun başında

öğrencilere çalışmanın amacı açıklanıp, onamları alındıktan sonra web ortamında (Google anketler ile) toplanmıştır. Veri toplama formlarının anlaşılabilirliğini değerlendirmek amacıyla 5 öğrenciye ön uygulama yapılmış ve anket formuna son şekli verilerek 304 öğrenciden veriler çevrimiçi olarak toplanmıştır. Kurum izni yazısıyla birlikte anket formunun bağlantısı üniversiteler ile paylaşılmış ve öğrencilere iletilmesi istenmiştir. Ayrıca üniversitelerdeki öğretim elemanları ile de iletişime geçilerek öğrencilere anket formları ulaştırılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma verileri, SPSS 25.0 (IBM Corp., Armonk, New York, ABD) kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistikler (yüzde, aritmetik ortalama, standart hata, standart sapma, ortanca, minimum ve maksimum değerleri), t-testi, Kruskal Wallis, ANOVA, Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine Shapiro-Wilk normallik testi ve Q-Q grafiği ile bakılmıştır. $p < 0.05$ değeri istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

Araştırmanın Etik Boyutu

Çalışmanın yapılabilmesi için 08.04.2021 tarihinde T.C. Sağlık Bakanlığı Bilimsel Araştırma Kurulu'ndan, 21.04.2021

tarihinde Üniversite Etik Komisyonu'ndan 21/06 karar numaralı etik kurul onayı ve Türkiye'deki hemşirelik lisans eğitimi veren tüm üniversitelerden kurum izni alınmıştır. Araştırma kapsamına alınan bireylere, araştırmanın amacı açıklanmış, araştırmanın yapılabilmesi için web ortamında bilgilendirilmiş gönüllü olurları alınmıştır.

BULGULAR

Öğrencilerin %82.2'sinin kadın, %58.2'sinin 22-23 yaşında, %72.0'ının gelirinin giderine denk olduğu, %65.5'inin ilde yaşadığı, %61.5'inin şuan ailesiyle birlikte aynı evde kaldığı, %85.2'sinin sigara kullanmadığı, %90.5'inin herhangi bir kronik rahatsızlığı olmadığı saptanmıştır. Çalışmaya katılan öğrencilerin %70.7'sinin hemşireliği isteyerek seçtiği, %46.1'inin iş bulma olanağı fazla olduğu için hemşirelik mesleğini seçtiği belirlenmiştir. Öğrencilerin %86.5'i günlük yaşantılarında kişilerarası ilişkilerinde sorun yaşamadıklarını, %90.5'i klinik uygulamalarda hastalarla ilişkilerinde ve %85.5'i hemşireler/diğer sağlık personelleri ile ilişkilerinde güçlük yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin durumluk ve sürekli kaygı puan ortalaması sırasıyla 42.30 ± 11.60 , 44.78 ± 8.84 olarak bulunmuştur (Tablo 1).

Tablo 1. Öğrencilerin Tanıtıcı Özellikleri ve Kaygı Ölçeği Puanları (N=304)

Tanıtıcı Özellikler	n	%
Cinsiyet		
Kadın	250	82.2
Erkek	54	17.8
Yaş		
19-21	75	24.7
22-23	177	58.2
≥ 24	52	17.1
Gelir düzeyi		
Gelir giderden az	58	19.1
Gelir gidere denk	219	72.0
Gelir giderden fazla	27	8.9
Şu anda yaşadığı yer		
İl	199	65.5
İlçe	67	22.0
Köy	38	12.5
Hemşireliği isteyerek seçme durumu		
İsteyerek seçen	215	70.7
İsteyerek seçmeyen	89	29.3

Tablo 1. Devamı

Tanıttıcı Özellikler	n	%
Mesleği seçme nedeni		
İş bulma olanağının fazla olması	140	46.1
Alınan üniversite sınav puanı	40	13.2
Hemşirelik mesleğine ilgi duyma	58	19.1
İnsanlara yardım etmeyi seviyor olma	43	14.1
Aile isteği	23	7.6
Şu anda kaldığı yer		
Yurtta	66	21.7
Akrabalarla birlikte evde	6	2.0
Arkadaşlarla birlikte evde	34	11.2
Aile bireyleriyle evde	187	61.5
Tek başına evde	11	3.6
Sigara kullanma durumu		
Kullanan	45	14.8
Kullanmayan	259	85.2
Herhangi bir kronik rahatsızlık varlığı		
Olan	29	9.5
Olmayan	275	90.5
Günlük yaşamda kişilerarası ilişkilerde sorun yaşama durumu		
Yaşayan	41	13.5
Yaşamayan	263	86.5
Klinik uygulamalarda hastalarla ilişkilerde güçlük yaşama durumu		
Yaşayan	29	9.5
Yaşamayan	275	90.5
Klinik uygulamalarda hemşireler/diğer sağlık personelleri ile ilişkilerde güçlük yaşama durumu		
Yaşayan	44	14.5
Yaşamayan	260	85.5
Ölçekler	Ortalama±SS	Medyan (Min-Max)
DKÖ	42.30±11.60	43(20-73)
SKÖ	44.78±8.84	45(20-77)

DKÖ: Durumluk Kaygı Ölçeği, **SKÖ:** Sürekli Kaygı Ölçeği

Tablo 2’de öğrencilerin koronavirüs ile ilgili düşünce ve özelliklerinin dağılımı verilmiştir. Öğrencilerin %78.3’ü koronavirüs hakkında orta düzeyde bilgi sahibi olduğunu, %56.9’u koronavirüsten korunmak için alınacak önlemler hakkında çok fazla bilgi sahibi olduğunu, %61.5’i pandemi döneminde kendini mesleki açıdan kısmen yeterli bulduğunu, %60.2’si koronavirüsün günlük yaşamını çok fazla etkilediğini, %87.2’si aile

bireylerine koronavirüs bulaştırma kaygısı yaşadığını belirtmiştir. Öğrencilerin %9.7’sinin koronavirüs enfeksiyonu geçirdiği, %41.4’ünün ailesinde ve %90.1’inin arkadaş çevresinde Covid-19 geçiren birey olduğu saptanmıştır. Ayrıca öğrencilerin %73.0’ının kendilerinin ve %62.2’sinin şu an birlikte kaldığı kişilerin Covid-19 aşısı olduğu bulunmuştur (Tablo 2).

Tablo 2. Öğrencilerin Koronavirüs ile İlgili Düşünce ve Özelliklerinin Dağılımı (N=304)

Tanıttıcı Özellik	n	%
Koronavirüs ile ilgili bilgi düzeyi		
Bilgim yetersiz	3	1.0
Orta düzeyde bilgi sahibiyim	238	78.3
Neredeyse uzman düzeyinde bilgim var	63	20.7
Koronavirüsten korunmak için alınacak önlemler hakkındaki bilgi düzeyi		
Hiç/Az	6	2.0
Orta	125	41.1
Çok fazla	173	56.9
Pandemi döneminde kendini mesleki açıdan yeterli bulma durumu		
Evet	90	29.6
Kısmen	187	61.5
Hayır	27	8.9
Aile üyelerinin koronavirüs enfeksiyonu geçirme durumu		
Geçiren	126	41.4
Geçirmeyen	178	58.6
Arkadaş çevresinde koronavirüs enfeksiyonu geçiren varlığı		
Geçiren	274	90.1
Geçirmeyen	30	9.9
Koronavirüs enfeksiyonu geçirme durumu		
Geçiren	60	9.7
Geçirmeyen	244	90.3
Koronavirüs aşısı olma durumu		
Olan	222	73.0
Olmayan	82	27.0
Şu an birlikte kaldığı kişilerin koronavirüs aşısı olma durumu		
Olan	189	62.2
Olmayan	115	37.8
Koronavirüsün günlük yaşamını etkileme düzeyi		
Hiç etkilemedi/Az etkiledi	14	4.6
Orta düzeyde etkiledi	107	35.2
Çok fazla etkiledi	183	60.2
Aile bireylerine koronavirüs bulaştırma kaygısı yaşama durumu		
Yaşayan	265	87.2
Yaşamayan	39	12.8
Toplam	304	100.0

Tablo 3'te öğrencilerin pandemi sırasında klinik uygulamaya ilişkin düşüncelerine göre dağılımı yer almaktadır. Öğrencilerin %67.4'ü pandemi döneminde klinik uygulamaya çıkmanın kendilerini kaygılandırıldığını, %57.2'si klinik uygulama sırasında koronavirüsten korunmak için kullandığı ekipmanın, %53.9'u aldığı önlemlerin yeterli olmadığını düşündüğünü, %78.6'sı klinik uygulamada kendisine, %75.3'ü klinik uygulamada kendisiyle uygulamaya çıkan öğrenci arkadaşlarına, öğretim elemanlarına ya da diğer sağlık

personeline, %84.9'u bakım verdiği hastalarına korovirüs enfeksiyonu bulaştırma olasılığı nedeniyle kaygı yaşadığını, %55.9'u klinik uygulama sırasında bakım verdiği hastalarına korovirüs enfeksiyonu bulaştırma ya da onlardan kendisine bulaşma olasılığı nedeniyle verdiği bakımın olumsuz etkilendiğini, %79.9'u koronavirüsten korunmak için uygulamalar sırasında dikkat edilecekler konusunda öğretim elemanları veya klinik hemşirelerin onları bilgilendirdiğini belirtmişlerdir (Tablo 3).

Tablo 3. Öğrencilerin Pandemi Sırasındaki Klinik Uygulamaya İlişkin Düşüncelerinin Dağılımı (N=304)

Tanıttıcı Özellik	n	%
Pandemi döneminde klinik uygulamaya ilişkin kaygı duyma		
Evet	205	67.4
Hayır	99	32.6
Klinik uygulama sırasında Covid-19'dan korunmak için kullandığı ekipmanın yeterli olduğunu düşünme durumu		
Yeterli	130	42.8
Yetersiz	174	57.2
Klinik uygulama sırasında Covid-19'dan korunmak için aldığı önlemlerin yeterli olduğunu düşünme durumu		
Yeterli	140	46.1
Yetersiz	164	53.9
Klinik uygulamada kendisine Covid-19 bulaşma olasılığı nedeniyle kaygı yaşama durumu		
Evet	239	78.6
Hayır	65	21.4
Klinik uygulama sırasında bakım verdiği hastalarına Covid-19 bulaştırma olasılığı nedeniyle kaygı yaşama durumu		
Evet	258	84.9
Hayır	46	15.1
Klinik uygulama sırasında enfeksiyon bulaşma ya da bulaştırma olasılığı nedeniyle hastalara verdiği bakımın olumsuz etkilenme durumu		
Etkilendi	170	55.9
Etkilenmedi	134	44.1
Arkadaşlarına, öğretim elemanlarına ve sağlık personeline Covid-19 bulaştırma kaygısı		
Yaşıyor	229	75.3
Yaşamıyor	75	24.7
Covid-19'dan korunmak için uygulamalar sırasında dikkat edilecekler konusunda bilgilendirilme durumu		
Bilgilendirildi	243	79.9
Bilgilendirilmedi	61	20.1
Toplam	304	100.0

Cinsiyet, hemşireliği isteyerek seçme durumu, günlük yaşantısında kişilerarası ilişkilerde ve klinik uygulamalarda hastalarla ve hemşirelerle ya da diğer sağlık personeli ile ilişkilerde günlük yaşama durumu, aile bireylerine koronavirüs bulaştırma kaygısı yaşama durumu, pandemi döneminde klinik uygulamaya çıkma konusunda kaygı yaşama durumu, klinik uygulama sırasında koronavirüsten korunmak için aldığı önlemlerin ve kullandığı ekipmanın yeterli olduğunu düşünme durumuna göre durumluk ve sürekli kaygı puan ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($p<0.05$). Ayrıca klinik uygulamada kendisine ve bakım verdiği hastalarına koronavirüs enfeksiyonu bulaşma olasılığı nedeniyle kaygı yaşama durumu, bu

nedenle verdiği bakımın olumsuz olarak etkilendiğini ifade etme durumu, klinik uygulamada kendisiyle uygulamaya çıkan öğrenci arkadaşlarına, öğretim elemanlarına ya da diğer sağlık personeline koronavirüs enfeksiyonu bulaştırma olasılığı nedeniyle kaygı yaşama durumlarına göre de kaygı puan ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır ($p<0.05$). Koronavirüsten korunmak için uygulamalar sırasında dikkat edilecekler konusunda öğretim elemanları veya klinik hemşirelerinin onları bilgilendirme durumu ve korunmak için alınacak önlemler hakkındaki bilgi düzeyine göre durumluk kaygı puan ortalamaları farklılık göstermiştir ($p<0.05$). Pandemi döneminde kendini mesleki açıdan yeterli bulma durumuna göre kaygı puan

ortalamalarının farklılık gösterdiği ve yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$) (Tablo 4).
“kısmen” ve “hayır” cevaplarını verenlerin durumluk ve sürekli kaygı puanlarının daha

Tablo 4. Hemşirelik Öğrencilerinin Bazı Tanıtıcı Özellikleri ile DKÖ ve SKÖ Puan Ortalamalarının Karşılaştırılması

Tanıtıcı özellikler	DKÖ		SKÖ	
	Ortalama±SS	Ortanca (Min-Max)	Ortalama±SS	Ortanca (Min-Max)
Cinsiyet				
Kadın	43.07±11.58	44.0(20-73)	45.46±8.99	46.0(20-77)
Erkek	38.74±11.15	38.50(20-58)	41.61±7.37	41.0(30-56)
Test	Z=-2.223 p=0.026		Z=-2.919 p=0.004	
Hemşireliği isteyerek seçme durumu				
İsteyerek seçen	40.69±11.14	43(20-73)	43.33±8.13	43(20-67)
İsteyerek seçmeyen	46.19±11.84	47(20-73)	48.29±9.52	48(24-77)
Test	Z=-3.480 p=0.001		t=-4.597 p=<0.001	
Günlük yaşantıda kişilerarası ilişkilerde sorun yaşama durumu				
Yaşayan	49.0±10.59	50(25-70)	49.90±9.06	48(35-77)
Yaşamayan	41.26±11.42	43(20-73)	43.98±8.55	44(20-71)
Test	Z=-4.039 p=<0.001		t=4.087 p=<0.001	
Klinik uygulamalarda hastalarla ilişkilerde günlük yaşama durumu				
Yaşayan	48.62±12.70	49(23-72)	50.58±10.11	48(33-77)
Yaşamayan	41.64±11.30	43(20-73)	44.17±8.49	44(20-71)
Test	Z=-2.956 p=0.003		t=3.797 p=<0.001	
Klinik uygulamalarda hemşirelerle ya da diğer sağlık personelleri ile ilişkilerde günlük yaşama durumu				
Yaşayan	47.13±11.95	48.50(21-73)	47.84±8.82	47(32-77)
Yaşamayan	41.48±11.37	43(20-73)	44.26±8.75	44(20-71)
Test	Z=-3.087 p=0.002		Z=-2.362 p=0.018	
Aile bireylerine koronavirüs bulaştırma kaygısı yaşama durumu				
Yaşıyor	42.96±11.35	44(20-73)	45.38±8.60	45(22-77)
Yaşamıyor	37.84±12.43	36(20-70)	40.71±9.49	42(20-56)
Test	Z=-2.294 p=0.022		Z=-2.434 p=0.015	
Pandemi döneminde klinik uygulamaya çıkmanın kaygılandırma durumu				
Evet	44.48±10.83	45(21-73)	46.54±8.19	47(25-77)
Hayır	37.78±11.89	36(20-71)	41.13±9.05	41(20-68)
Test	Z=-4.599 p=<0.001		Z=-4.806 p=<0.001	
Klinik uygulama sırasında Covid-19'dan korunmak için kullandığı ekipmanın yeterli olduğunu düşünme durumu				
Evet	38.90±10.71	39(20-67)	42.26±8.16	43(20-61)
Hayır	44.84±11.63	45(20-73)	46.66±8.88	47(22-77)
Test	Z=-4.156 p=<0.001		t=-4.412 p=<0.001	
Klinik uygulama sırasında Covid-19'dan korunmak için aldığı önlemlerin yeterli olduğunu düşünme durumu				
Evet	39.94±10.56	40(20-64)	42.51±8.38	43(20-63)
Hayır	44.32±12.09	44.50(20-73)	46.71±8.78	47(22-77)
Test	Z=-2.831 p=0.005		Z=-4.104 p=<0.001	
Klinik uygulamada kendisine Covid-19 bulaşma olasılığı nedeniyle kaygı yaşama durumu				
Yaşıyor	43.89±11.51	44(20-73)	46.18±8.42	46(22-77)
Yaşamıyor	36.46±10.05	36(20-55)	39.61±8.48	40(20-55)
Test	Z=-4.459 p=<0.001		Z=-5.001 p=<0.001	

Tablo 4. Devamı

Tanıtıcı özellikler	DKÖ		SKÖ	
	Ortalama±SS	Ortanca (Min-Max)	Ortalama±SS	Ortanca (Min-Max)
Klinik uygulama sırasında bakım verdiği hastalarına Covid-19 bulaştırma olasılığı nedeniyle kaygı yaşama durumu				
Yaşıyor	42.91±11.79	44(20-73)	45.22±8.98	46(20-77)
Yaşamıyor	38.91±9.94	40(21-68)	42.28±7.64	43(26-60)
Test	Z=-2.282 p=0.023		t=2.093 p=0.037	
Klinik uygulama sırasında bakım verdiği hastalarına Covid-19 bulaştırma ya da onlardan kendisine bulaşma olasılığı nedeniyle verdiği bakımın olumsuz olarak etkilenme durumu				
Etkilendi	44.72±11.81	45(20-73)	46.37±8.82	47(22-77)
Etkilenmedi	39.23±10.60	40(20-70)	42.76±8.48	43(20-63)
Test	Z=-3.789 p=<0.001		Z=-3.377 p=0.001	
Klinik uygulamada kendisiyle uygulamaya çıkan öğrenci arkadaşlarına, öğretim elemanlarına ya da diğer sağlık personeline Covid-19 bulaştırma olasılığı nedeniyle kaygı yaşama durumu				
Yaşıyor	43.51±11.83	44(20-73)	45.76±8.74	46(22-77)
Yaşamıyor	38.60±10.07	40(20-57)	41.77±8.51	42(20-62)
Test	Z=-2.947 p=0.003		Z=-3.206 p=0.001	
Covid-19'dan korunmak için uygulamalar sırasında dikkat edilecekler konusunda öğretim elemanları veya klinik hemşireler tarafından bilgilendirilme durumu				
Bilgilendirildi	41.55±11.43	43(20-72)	44.35±8.60	44(20-71)
Bilgilendirilmedi	45.27±11.92	46(20-73)	46.49±9.61	47(24-77)
Test	Z=-2.016 p=0.044		t=-1.693 p=0.091	
Covid-19'dan korunmak için alınacak önlemler hakkındaki bilgi düzeyi				
Hiç/Az	49.83±9.57	48(40-68)	49.66±8.45	50(40-62)
Orta	43.89±11.50	45(20-73)	45.32±7.79	46(22-68)
Çok fazla	40.89±11.55	41(20-73)	44.21±9.51	44(20-77)
Test	KW=7.414 p=0.025		F=1.508 p=0.223	
Pandemi döneminde kendini mesleki açıdan yeterli bulma durumu				
Evet	38.91±10.58	38(20-61)	42.37±8.76	42(20-67)
Kısmen	42.88±11.26*	44(20-72)	45.22±8.43*	46(22-71)
Hayır	49.59±13.44*	47(24-73)	49.70±9.61*	47(36-77)
Test	KW=13.791 p=0.001		F=8.111 p=<0.001	

TARTIŞMA

Hemşirelik eğitiminin önemli bir parçası olan klinik uygulamalar, öğrencilerin kaygı yaşamasına neden olmakta (21-25), fiziksel ve ruhsal sağlığını olumsuz olarak etkileyebilmekte (32) ve dolayısıyla da uygulamalardan kazanılacak yararı azaltabilmektedir (24,28,29). Covid-19 pandemisi sırasında hastane ortamında klinik uygulama yapmak ise, enfeksiyona yakalanma, taşıyıcı olma, hastalığı başkalarına bulaştırma, ekipman eksikliği (8,13,27) gibi pandemi kaynaklı yeni nedenlerin de eklenmesiyle öğrencilerin daha fazla kaygı yaşamalarına yol açabilir. Covid-19 salgını sırasında hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamaya ilişkin kaygı düzeyleri ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada, öğrencilerin salgın sırasında klinik uygulama yapmaya ilişkin durumluk ve sürekli kaygı seviyelerinin orta düzeyde olduğu ve kaygı düzeylerinin cinsiyet, günlük yaşantısında kişilerarası ilişkilerde ve klinik uygulamalarda hastalarla ve hemşirelerle ya da diğer sağlık personeli ile ilişkilerde güçlük yaşama durumu, hemşireliği isteyerek seçme durumu, pandemi döneminde klinik uygulamaya çıkma konusunda kaygı yaşama durumu, klinik uygulama sırasında koronavirüsten korunmak için aldığı önlemlerin ve kullandığı ekipmanın yeterli olduğunu düşünme durumu, klinik uygulamada kendisine ve bakım verdiği hastalarına koronavirüs enfeksiyonu bulaşma olasılığı nedeniyle kaygı yaşama durumu ve aile bireylerine koronavirüs bulaştırma kaygısı yaşama durumu gibi bazı faktörlere göre değiştiği belirlenmiştir ($p<0.05$) (Tablo 4). Her ne kadar öğrencilerin durumluk ve sürekli kaygıları orta düzeyde de olsa (Tablo 1), pandemi döneminde klinik uygulamaya çıkma konusunda kaygı yaşayanların durumluk ve sürekli kaygı puan ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($p<0.05$) (Tablo 4).

Hemşire öğrenciler, klinik uygulama sırasında hata yapma korkusu, ilk kez staja çıkma, öğretim elemanı tarafından gözlemlenme gibi nedenlerden dolayı kaygı

yaşamaktadırlar (21,23,25,32-40). Klinik uygulamalar öğrencilerde kaygı oluşturmakta, özellikle pandemi sürecinde uygulama yapmak daha fazla kaygı duymalarına yol açabilir. Bu çalışmada hemşirelik son sınıf öğrencilerinin çoğu pandemi döneminde klinik uygulamaya çıkmanın kendilerini kaygılandırıldığını, uygulama sırasında kendilerine koronavirüs bulaşma olasılığı nedeniyle kaygı yaşadıklarını belirtmişlerdir (Tablo 3). Yazıcı ve Ökten (2022)'de benzer şekilde öğrencilerin uygulama sırasında hafif düzeyde kaygı ve orta düzeyde COVID-19 korkusu yaşadıklarını belirtmişlerdir (41). Yapılan çalışmada katılımcıların, uygulama sırasında bakım verdiği hastalarına ve kendisiyle uygulamaya çıkan öğrenci arkadaşlarına, öğretim elemanlarına ya da diğer sağlık personeline koronavirüs enfeksiyonu bulaştırma olasılığı nedeniyle kaygı yaşadıkları saptanmıştır. Çalışma bulguları ile benzer şekilde hemşirelik öğrencileri ile yapılan farklı çalışmalarda da, öğrencilerin kendisine ya da ailesinden birisine hastalık bulaştırma durumu nedeniyle korku ve endişe yaşadıkları belirtilmektedir (14,42,43). Yılmaz ve Büyüköztürk (2021)'ün çalışmasında, son sınıf hemşirelik öğrencilerinin koronavirüse yakalanma, teması olma, ailelerine, hastalara ya da sağlık çalışanlarına hastalığı bulaştırma ve taşıyıcı olma gibi nedenlerle kaygı yaşadıkları ve kaygının klinik uygulamaya başladıktan sonra arttığı, uygulamaların verimsiz geçtiği ve bakım verici rollerini yerine getirmede zorlandıkları saptanmıştır (42). Kızıltepe ve Kurtgöz (2020), öğrencilerin pandemi döneminde sınıf ortamında bulunmayarak ve staja çıkmayarak kendilerini güvende hissettiklerini ve daha az stres yaşadıklarını ifade etmişlerdir (44). Ayrıca Covid-19 pandemisi öğrencilerin verdiği hasta bakımını da etkilemiştir ve öğrenci hemşireler gerekmedikçe hasta odasına girmemekte ve bakımı isteksiz ve çekingen bir şekilde yapmaktadırlar (42,45). Bu çalışmada da öğrencilerin çoğunluğu uygulama sırasında bakım verdiği hastalarına koronavirüs enfeksiyonu bulaştırma ya da onlardan

kendilerine bulaşma olasılığı nedeniyle verdikleri bakımın olumsuz olarak etkilendiğini belirtmişlerdir (Tablo 3). Ayrıca klinik uygulama sırasında bakım verdiği hastalarına korovirüs enfeksiyonu bulaştırma ya da onlardan kendisine bulaşma olasılığı nedeniyle verdiği bakımın olumsuz olarak etkilendiğini düşünenlerin durumluk ve sürekli kaygı puan ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($p<0.05$) (Tablo 4). Dolayısıyla öğrenci hemşirelerin, sürecin belirsizliği nedeniyle ve kendilerine, hastalarına ya da yakınlarına hastalık bulaşacağını düşünerek pandemi döneminde uygulamaya çıkma konusunda kaygı yaşadıkları ve bu sebeple bakım vermede zorlandıkları söylenebilir. Bu doğrultuda öğretim elemanları ve klinik ortamdaki hemşireler öğrencilerin kaygılarını öngörerek, kaygı ile baş etme konusunda destek olabilirler.

Öğrenci hemşirelerin klinik uygulamaya ilişkin duyduğu kaygının bölümden memnun olma, klinik uygulamaya hazır hissetme, uygulama öncesi sıkıntı yaşama, iş sağlığı ve güvenliği eğitimi alma durumları ve cinsiyet faktörlerinden etkilendiği belirtilmiştir (13,35,36,46,47). Bu çalışmada da öğrencilerin kaygı puan ortalamaları bazı değişkenler açısından farklılık göstermiştir. Kadın öğrencilerin, hemşireliği isteyerek seçmeyenlerin, aile bireylerine koronavirüs bulaştırma kaygısı yaşayanların, klinik uygulamada kendisine koronavirüs enfeksiyonu bulaşma olasılığı ve bakım verdiği hastalarına bulaştırma olasılığı nedeniyle kaygı yaşadığını ifade edenlerin ve pandemi döneminde kendisini mesleki açıdan kısmen yeterli ve yetersiz bulanların daha fazla kaygı duydukları sonucuna ulaşılmıştır ($p<0.05$) (Tablo 4). Hemşirelik öğrencileri ile yapılan bir başka çalışma sonucunda da, kadın öğrencilerin ve koronavirüse yakalanma korkusu olan öğrencilerin kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu ve davranışsal olarak geri çekilme, inkar ve kendini suçlama gibi işlevsel olmayan baş etme yöntemleri ile kaygı düzeyleri arasında pozitif bir ilişki olduğu

belirtilmiştir (47). Çalışma bulgularını destekler şekilde başka bir çalışmada da, anksiyete düzeyi ile pandemi sırasında hastane ortamında klinik uygulama yapmak isteme durumu ve öğrencinin koronavirüse yakalanma korkusu arasında ilişki olduğu belirtilmektedir (41). Bu çalışmada, Covid-19 pandemisi sırasında klinik uygulamaya çıkma nedeniyle kaygı yaşadığını ifade edenlerin, klinik uygulama sırasında koronavirüsten korunmak için aldığı önlemlerin ve kullandığı ekipmanın yeterli olmadığını düşünenlerin, klinik uygulamada kendisiyle uygulamaya çıkan öğrenci arkadaşlarına, öğretim elemanlarına ya da diğer sağlık personeline koronavirüs enfeksiyonu bulaştırma olasılığı nedeniyle kaygı yaşadığını ifade edenlerin her iki kaygı puan ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$) (Tablo 4). Covid-19'dan korunmak için koruyucu ekipmanın doğru ve sürekli bir şekilde kullanılması oldukça önemlidir. Yılmaz ve Büyüköztürk (2021) de, hemşire öğrencilerin uygulamalar esnasında uygun kişisel koruyucu ekipmana erişme konusunda kaygı yaşadıklarını, hastaların ve sağlık personelinin enfeksiyondan korunma önlemlerine yeterince uymadıklarında daha fazla kaygı yaşadıklarını belirtmişlerdir (42). Savitsky ve arkadaşları (2020) da hemşirelik öğrencileri ile yaptıkları çalışma sonucunda, kadın öğrencilerin ve kişisel koruyucu ekipman eksikliği olanların kaygı seviyelerinin daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir (13). Dolayısıyla bu süreçte öğrencilere gerekli olan koruyucu ekipman temin edilmeli, koruyucu ekipmanın kullanımı konusunda bilgilendirme yapılmalıdır.

Koronavirüs enfeksiyonu olan hastaya bakım verebilecek bilgiye sahip olduğunu düşünmeyen ve bakım vermektan korkan hemşire öğrenciler klinik uygulamaya yönelik daha fazla stres algılamaktadırlar (45). Bu çalışmada da kendisini mesleki açıdan kısmen yeterli ve yetersiz bulan öğrencilerin kaygı seviyelerinin kendini yeterli bulanlara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır (Tablo 4). Ayrıca klinik uygulama sırasında bakım

verdiği hastalarına korovirüs enfeksiyonu bulaştırma ya da onlardan kendisine bulaşma olasılığı nedeniyle verdiği bakımın olumsuz olarak etkilendiğini ifade eden ve günlük yaşantısında kişilerarası ilişkilerde ve klinik uygulamalarda hastalarla ve hemşirelerle ya da diğer sağlık personeli ile ilişkilerde güçlükle yaşadığını ifade edenlerin durumluk ve sürekli kaygı puan ortalamaları anlamlı bir şekilde daha yüksektir ($p<0.05$) (Tablo 4). İletişim kurmada sorun yaşamayan öğrenciler duygu ve düşüncelerini rahatlıkla ifade edip karşı taraftaki kişilerle paylaşabildikleri için daha az kaygı yaşamış olabilirler. Ayrıca Covid-19'dan korunmak için uygulamalar sırasında dikkat edilecekler konusunda öğretim elemanları veya klinik hemşirelerinin onları bilgilendirdiğini belirten öğrencilerin durumluk kaygı puan ortalamalarının daha düşük olduğu görülmüştür ($p<0.05$) (Tablo 4).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Covid-19 salgını sırasında hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamaya ilişkin kaygı düzeyleri ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada, öğrencilerin salgın sırasında klinik uygulamaya çıkmaya ilişkin durumluk ve sürekli kaygı seviyelerinin orta düzeyde olduğu ve cinsiyet, hemşireliği isteyerek seçme durumu, günlük yaşantısında kişilerarası ilişkilerde ve klinik uygulamalarda hastalarla ve hemşirelerle ya da diğer sağlık personeli ile ilişkilerde güçlükle yaşama durumu, aile bireylerine koronavirüs bulaştırma kaygısı yaşama durumu, pandemi döneminde klinik uygulamaya çıkma konusunda kaygı yaşama durumu, klinik uygulama sırasında koronavirüsten korunmak için aldığı önlemlerin ve kullandığı ekipmanın yeterli olduğunu düşünme durumu değişkenlerine göre durumluk ve sürekli kaygı puan ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($p<0.05$). Öğrenciler, uygulamalar sırasında kaygı yaşasalar da, mesleki becerileri kazanabilmeleri için uygulamalara devam etmelidirler. Bu süreçte öğretim elemanları ve klinik hemşireleri öğrencilere destek olmalı, onları koronavirüs konusunda bilgilendirmeli,

korunma yöntemlerini açıklamalı, kaygı yaşayan öğrencileri tespit edebilmeli, etkili baş etme yöntemlerini öğretmeli ve kaygılarını azaltacak müdahalelerde bulunmalıdırlar. Öğrencilerinin kaygılarının azaltılması ve baş etmelerinin güçlendirilmesi için müdahale çalışmalarının yapılması önerilebilir.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmanın sınırlılığı verilerinin öz bildirim dayalı olarak çevrimiçi ortamda toplanmasıdır.

Çıkar Çatışması

Araştırmacılar arasında herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Teşekkür

Çalışmaya katılan tüm hemşirelik öğrencilerine teşekkür ederiz.

Finansal Destek

Yazarlar bu çalışma için herhangi bir finansal destek almamışlardır.

Yazar Katkısı

SD: Çalışmanın tasarımı, verilerin elde edilmesi, verilerin analizi ve yorumlanması, makalenin taslağının hazırlanması ve gözden geçirilmesi, makaleye son şeklinin verilmesi.

YSE: Çalışmanın tasarımı, verilerin elde edilmesi, verilerin analizi ve yorumlanması, makalenin taslağının hazırlanması ve gözden geçirilmesi, makaleye son şeklinin verilmesi.

*Bu çalışma 16 - 17 Temmuz 2021 tarihinde düzenlenen Uluslararası Başkent Fen, Sosyal ve Sağlık Bilimleri Kongresi'nde sözel bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKLAR

1. Zhou P, Yang XL, Wang XG, Hu B, Zhang L, Zhang W et al. A pneumonia outbreak associated with a new coronavirus of probable bat origin. *Nature* 2020;579:270-273. <https://doi.org/10.1038/s41586-020-2012-7>
2. World Health Organizations (WHO). Coronavirus [internet]. [Erişim Tarihi 23 Mart 2021]. Erişim adresi: https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1
3. Huang Y, Zhao N. Generalized anxiety disorder, depressive symptoms and sleep

- quality during COVID-19 outbreak in China: a web-based cross-sectional survey. *Psychiatry Research* 2020;288:112954.
<https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.112954>
4. Lai J, Ma S, Wang Y, Cai Z, Hu J, Wei N, et al. Factors associated with mental health outcomes among health care workers exposed to coronavirus disease 2019. *JAMA Network Open* 2020;3(3):e203976.
<http://dx.doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2020.3976>
  5. Torales J, O'Higgins M, Mauricio Castaldelli-Maia J, Ventriglio A. The outbreak of COVID-19 coronavirus and its impact on global mental health. *International Journal of Social Psychiatry* 2020;66(4):317-320.
<https://doi.org/10.1177/0020764020915212>
  6. Özdin S, Bayrak Özdin Ş. Levels and predictors of anxiety depression and health anxiety during COVID-19 pandemic in Turkish society: The importance of gender. *International Journal of Social Psychiatry* 2020;66(5):504-511.
<https://doi.org/10.1177/0020764020927051>
  7. Sakaoğlu HH, Orbatu D, Emiroglu M, Çakır Ö. Covid-19 salgını sırasında sağlık çalışanlarında Spielberger durumluk ve sürekli kaygı düzeyi: Tepecik hastanesi örneği. *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi* 2020;30:1-9.
  8. Kang L, Li Y, Hu S, Chen M, Yang C, Xiang Yang B, et al. The mental health of medical workers in Wuhan China dealing with the 2019 novel coronavirus. *The Lancet Psychiatry* 2020;7(3):e14.
[https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(20\)30047-X](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(20)30047-X)
  9. Aslan I, Ochnik D, Çınar O. Exploring perceived stress among students in Turkey during the COVID-19 pandemic. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 2020;17(23):8961.
<https://doi.org/10.3390/ijerph17238961>
  10. Batra K, Sharma M, Batra R, Pal Singh T, Schvaneveldt N. Assessing the psychological impact of COVID-19 among college students: An evidence of 15 countries. *Healthcare* 2021;9(2):222.
<https://doi.org/10.3390/healthcare9020222>
  11. Öz Ceviz N, Tektaş N, Basmacı G, Tektaş M. Covid 19 pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin kaygı düzeylerini etkileyen değişkenlerin analizi. *Uluslararası Eğitim Araştırmacıları Dergisi* 2020;3(2):312-329.
  12. Çevirme A, Kurt A. Covid-19 pandemisi ve hemşirelik mesleğine yansımaları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 2020;7(5):46-52.
  13. Savitsky B, Findling Y, Ereli A, Hendel T. Anxiety and coping strategies among nursing students during the covid-19 pandemic. *Nurse Education in Practice* 2020;46:102809.
<https://doi.org/10.1016/j.nepr.2020.102809>
  14. Aslan H, Pekince H. Nursing students' views on the COVID-19 pandemic and their perceived stress levels. *Perspectives in Psychiatric Care* 2020;1-7.
<https://doi.org/10.1111/ppc.12597>
  15. Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK). Basın açıklaması [internet]. [Erişim Tarihi 4 Nisan 2021]. Erişim adresi: <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/YKS%20Ertelenmesi%20Bas%C4%B1n%20A%C3%A7%C4%B1klamas%C4%B1.aspx>
  16. Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK). Koronavirüs (Covid-19) bilgilendirme notu: 1 [internet]. [Erişim Tarihi 4 Nisan 2021]. Erişim adresi: https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/coronavirus_bilgilendirme_1.aspx

- 17.Zengin N. Sağlık yüksekokulu öğrencilerinde öz etkililik-yeterlilik algısı ve klinik uygulamada yaşanan stresle ilişkisinin incelenmesi. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 2007;10(1):49-57.
- 18.Günay U, Kılınç G. The transfer of theoretical knowledge to clinical practice by nursing students and the difficulties they experience: A qualitative study. Nurse Education Today 2018;65:81-86. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2018.02.031>
- 19.Eskimez Z, Alparslan N, Öztunç G, Torun S. Hemşirelerin Adana Sağlık Yüksekokulu öğrencileri ve öğretim elemanlarının klinik uygulamalarına ilişkin görüşleri. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 2005;8(3):30-39.
- 20.Papp I, Markkanen M, vonBonsdorff M. Clinical environment as a learning environment: student nurses' perceptions concerning clinical learning experiences. Nurse Education Today 2003;23(4):262-268. [https://doi.org/10.1016/S0260-6917\(02\)00185-5](https://doi.org/10.1016/S0260-6917(02)00185-5)
- 21.Wang AH, Lee CT, Espin S. Undergraduate nursing students' experiences of anxiety-producing situations in clinical practicums: A descriptive survey study. Nurse Education Today 2019;76:103-108. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2019.01.016>
- 22.Polat A, Kolutek R. Hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulama sırasında yaşadıkları kaygı düzeyleri ve kaygı yaşamalarına neden olan faktörlerin belirlenmesi [Yüksek lisans tezi]. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi; 2019.
- 23.Baysan Arabacı L, Akın Korhan E, Tokem Y, Torun R. Hemşirelik birinci sınıf öğrencilerinin ilk klinik deneyim öncesi-sırası ve sonrası anksiyete ve stres düzeyleri ve etkileyen faktörler. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi 2015;2(1):1-16.
- 24.Hacıhasanoğlu R, Karakurt P, Yılmaz S, Yıldırım A. Sağlık yüksekokulu birinci sınıf öğrencilerinin klinik uygulamaya ilişkin kaygı düzeylerinin belirlenmesi. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 2008;11 (1):69-75.
- 25.Sharif F, Masoumi S. A qualitative study of nursing student experiences of clinical practice. BMC Nursing 2005;4:1-7. <https://doi.org/10.1186/1472-6955-4-6>
- 26.Çakar M, Şişman NY, Oruç D. Hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamalarında karşılaştıkları sağlık riskleri. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi 2019;12(2):116-125.
- 27.Maunder R, Hunter J, Vincent L, Bennett J, Peladeau N, Leszcz M et al. The immediate psychological and occupational impact of the 2003 SARS outbreak in a teaching hospital. CMAJ 2003;168(10):1245-1251.
- 28.Sanad HM. Stress and anxiety among junior nursing students during the initial clinical training: A descriptive study at college of health sciences, University of Bahrain. American Journal of Nursing Research 2019;7(6):995-999. <http://pubs.sciepub.com/ajnr/7/6/13>
- 29.Melincavage SM. Student nurses' experiences of anxiety in the clinical setting. Nurse Education Today 2011;31(8):785-789. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2011.05.007>
- 30.Yükseköğretim Kurulu, Hemşirelik lisans eğitimi çalıştayı [internet]. [Erişim Tarihi 4 Nisan 2021]. Erişim adresi: https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/Hemshirelik_Lisans_Egitimi_Calistayi_Sonuc_Raporu.pdf
- 31.Öner N, Le Compte A. Süreksiz durumluk/sürekli kaygı envanteri el kitabı. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları 1985;1-26.

32. Lei J, Jin H, Shen S, Li Z, Gu G. Influence of clinical practice on nursing students' mental and immune-endocrine functions. *International Journal of Nursing Practice* 2015;21(4):392-400. <https://doi.org/10.1111/ijn.12272>
33. Melo K, Williams B, Ross C. The impact of nursing curricula on clinical practice anxiety. *Nurse Education Today* 2010;30(8):773-778. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2010.02.006>
34. Payne C. Transitions into practice: First patient care experiences of baccalaureate nursing students. *Nurse Education in Practice* 2016;16(1):251-257. <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2015.09.011>
35. Açıksöz S, Uzun Ş, Arslan, F. Hemşirelik öğrencilerinde öz yeterlilik algısı ile klinik uygulamaya ilişkin kaygı ve stres durumu arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Gülhane Tıp Dergisi* 2016;58(1):129-135.
36. Evgin D, Çalışkan ZI, Caner N. Sağlık yüksekokulu hemşirelik bölümü öğrencilerinin klinik uygulama öncesi kaygı düzeyleri ve stresle başa çıkma tarzları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 2017;8(3):22-28. <https://doi.org/10.22312/sdusbed.280540>
37. Tambağ H. Examination of nursing students' anxiety levels related to clinical practice with respect to peer support. *Perspectives in Psychiatric Care* 2020;57:1114-1119. <https://doi.org/10.1111/ppc.12664>
38. Köse Tosunöz İ, Güngör S, Öztunç G. İlk klinik uygulama öncesi yaşanan kaygı: hemşirelik öğrencileri örneği. *YOBU Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* 2021;2(1):14-21.
39. Gümüşler Başaran AG, Albayrak Ö, Berber K. Hemşirelik bölümü birinci sınıf öğrencilerinin klinik uygulama öncesi kaygı düzeylerinin belirlenmesi. *Selçuk Sağlık Dergisi* 2022;3(1):1-16. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ssd/issue/69023/1006307>
40. Wang L, Guo Y, Liu Y, Yan X, Ding R. The effects of a mobile phone-based psychological intervention program on stress anxiety and self-efficacy among undergraduate nursing students during clinical practice: A randomized controlled trial. *Journal of Professional Nursing* 2022;42:219-224. <https://doi.org/10.1016/j.profnurs.2022.07.016>
41. Yazıcı HG, Ökten Ç. Nursing students' clinical practices during the COVID-19 pandemic: Fear of COVID-19 and anxiety levels. *Nurs Forum* 2022;57:298-304. <https://doi.org/10.1111/nuf.12680>
42. Yılmaz Ş, Büyüköztürk M. Son sınıf hemşirelik öğrencilerinin koronavirüs salgını sürecinde klinik uygulamalarda yaşadıkları kaygılar. *Black Sea Journal of Health Science* 2021;4(3):257-263.
43. Lovrić R, Farčić N, Mikšić Š, Včev A. Studying during the COVID-19 pandemic: A qualitative inductive content analysis of nursing students' perceptions and experiences. *Education Sciences* 2020;10(7):188. <https://doi.org/10.3390/educsci10070188>
44. Keskin Kızıltepe S, Kurtgöz A. Hemşirelik öğrencilerinin Covid-19 pandemisi sürecinde aldıkları uzaktan eğitime yönelik tutum ve görüşlerinin belirlenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2020;13(74):558-566.
45. Cantekin I, Arguvanlı Çoban S, Dönmez H. Covid-19 pandemisinde hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamalara yönelik algıladıkları stres düzeyi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 2021;11(3):592-599.
46. Ulutaşdemir N, Şahan O, Tuna H. Hemşirelik öğrencilerinin uygulamada karşılaştıkları risk faktörlerinin anksiyete düzeyine etkisi. *Sağlık ve*

Hemşirelik Yönetimi Dergisi
2020;7(2):227-237.

- 47.Masha'al D, Shahrour G, Aldalaykeh M.
Anxiety and coping strategies among
nursing students returning to university
during the COVID-19 pandemic.
Heliyon 2022;8(1):e08734.
<https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e08734>